

birlikte yine müellife ait *Kitâb fi'l-mâli-ğulyâ* da bulunmaktadır. 11. *Kitâbü'l-Mî'de* (*Kitâb fi'l-mî'de ve emrâzihi ve müdâvâtihi*). Ünlü hekim Zehrâvî'nin yararılandığı anlaşılan eser Selmân Katâye tarafından neşredilmiştir (Bağdad 1980).

İbnü'l-Cezzâr'ın siyaset ve kültür tarihiyle ilgili olarak yazdığı bazı eserlerin bugüne ulaşmış olup olmadığı bilinmemektedir. Çok sayıda tabakat ve tarih müellifinin istifade ettiği bu eserlerin, konusunda birinci elden çalışmalar olduğu anlaşılmaktadır. Bunlardan *Aḥbârü'd-devle* Fâtımî hânedanı ve devleti hakkındadır. İ. Nicholson'un İngilizce'ye *An Account of the Establishment of the Fatemite Dynasty in Africa* adıyla çevirip yayımladığı (Tübingen-Bristol 1840) Fâtımîler'e dair baş tarafı eksik ve yazarı meçhul bir metnin bu eserden alınma parçalar ihtiva ettiği düşünülmektedir (Hasan Hüsnî Abdülvehhâb, I, 318). Ayrıca Makrîzî de *İttî'âzû'l-hunefâ*'nda bu eserden faydalanmıştır (Micheau, XLIII/3 [1996], s. 401).

On cildi aşkın biyografik bir eser olan *et-Ta'rîf bi-şahîhi't-târîh* başta Yâkût (*Mu'cemü'l-üdebâ*, II, 136-137), Kâdî İyâz (*Tertîbü'l-Medârik*, I, 339-340; II, 487) ve İbn Hallikân (*Vefeyât*, I, 238; IV, 62) olmak üzere çeşitli müelliflerce istifade edilmiş bir kaynaktır. *Kitâbü Meğâzî İfrîkıyye* Araplar'ın Tunus'u fethiyle ilgilidir. Ebû Ubeyd el-Bekrî'nin bu eseri gördüğü bilinmektedir (*el-Mesâlik*, II, 700). *Kitâbü Ṭabaḳâtü'l-kudât* ise Endülüslü vezir ve müellif Yahyâ b. Ahmed es-Serrâc'ın faydalandığı bir kaynaktır (*el-Hulelû's-sündüsiyye*, I, 706-707). İbnü'l-Cezzâr'ın *Kitâbü 'Acâ'ibi'l-büldân* adlı bir eserden İbnü'l-Baytâr (II, 167) ve *Kitâbü Tuḥfeti'l-mülûk ve'r-regâ'ib fi'l-ber ve'l-baḥr mine'l-'acâ'ib ve'l-garâ'ib* adlı eserin müellifi İbn Zünbül aktarmalarda bulunmuştur (Fagnan, s. 121-129).

Kitâbü'l-'Uyûn ve'l-ḥadâ'ik fi aḥbârî'l-ḥakâ'ik adlı anonim bir tarih eserinin (nşr. Ömer es-Saîdî, Dimaşk 1972) temel kaynaklarını da İbnü'l-Cezzâr'ın tarihe dair günümüze ulaşmayan eserleri teşkil etmektedir (*el-'Uyûn*, neşredenin girişi, s. XXXIII-XXXIV). Ayrıca Endülüslü müelliflerden coğrafya bilgini Ebû Ubeyd el-Bekrî ve tarihçi İbn Hayyân, bunların yanı sıra Kayrevanlı iki tabakat yazarı olan Ebû Bekir el-Mâlikî ile İbn Nâcî de onun kayıp eserlerinden istifade edenler arasındadır. Bu eserlerin Safedî'ye de kaynak oluşturduğu anlaşılmaktadır (a.g.e., neşredenin girişi, s. XXXIV).

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Cülcül, *Ṭabaḳâtü'l-eṭṭibbâ* (nşr. Fuâd Seyyid), Kahire 1405/1985, s. 88-90; Sâid el-Endelûsî, *Ṭabaḳâtü'l-ümem* (nşr. Hayât Bû Alvan), Beyrut 1985, s. 153-154; Bekrî, *el-Mesâlik*, II, 700; Kâdî İyâz, *Tertîbü'l-Medârik*, I, 339-340; II, 487; Yâkût, *Mu'cemü'l-üdebâ*, II, 136-137; İbnü'l-Baytâr, *el-Câmi' li-Müfredâtü'l-edviye ve'l-ağziye*, Bulak 1291, II, 167; İbn Ebû Usaybia, *'Uyûnü'l-enbâ*, s. 481-482; İbn Hallikân, *Vefeyât*, I, 238; IV, 62; Keşfü'z-zunûn, I, 120; *el-Hulelû's-sündüsiyye*, I, 706-707; E. Fagnan, *Extraits inédits relatifs au maghreb (Géographie et histoire)*, Alger 1924, s. 121-129; Brockelmann, *GAL*, I, 275; *Suppl.*, I, 424; Hasan Hüsnî Abdülvehhâb, *Varakât 'anî'l-ḥadâretü'l-'Arabîyye bi-lfrîkıyyetü'l-Tûniyye*, Tunus 1964, I, 306-322; Sezgin, *GAS*, III, 304-307; M. Ullmann, *Die Medizin im Islam*, Leiden 1970, s. 147-149, 245-246, 268-269; *el-'Uyûn ve'l-ḥadâ'ik fi aḥbârî'l-ḥakâ'ik* (nşr. Ömer es-Saîdî), Dimaşk 1972, neşredenin girişi, s. XXXIII-XXXIV; Abdülvehhâb b. Mansûr, *A'lâmü Magribi'l-'Arabî*, Rabat 1979, II, 321-325; İbrâhîm b. Murâd, *Dirâsât fi'l-mu'cemi'l-'Arabî*, Beyrut 1987, s. 25-153; a.mlf., "Hommage a Ibn a Al-Gazzâr", *IBLA*, XLVI/151 (1983), s. 43-53; Ali İdrîs, "Siyâsetü's-şıbyân ve tedbirühüm li'bni'l-Cezzâr el-Kayrevânî", *Min A'lâmi't-terbeviyyeti'l-'Arabîyyeti'l-İslâmiyye*, Riyad 1409/1988, II, 65-86; Muhammed b. Sa'd eş-Şüvey'a, "Siyâsetü's-şıbyân ve tedbirühüm", *Fayşal*, sy. 24, Riyad 1979, s. 68-71; Selmân Katâye, "Ahmed b. İbrâhîm el-Cezzâr el-Kayrevânî sîretühü ve mü'el'lefâtüh", *el-Mevrid*, IX/1, Bağdad 1980, s. 47-60; Muhammed Hasan Nevfelîyye, "İbnü'l-Cezzâr el-Kayrevânî", *Âfâku's-sekâfe ve't-türâş*, sy. 4, Dübey 1414/1994, s. 78-95; F. Micheau, "Le connaissance d'Ibn al-Gazzâr, médecin de Kairouan, dans l'orient arabe", *Arabica*, XLIII/3, Leiden 1996, s. 385-405; H. R. Idris, "Ibn al-Djazzâr", *El²* (Ing.), III, 754; "İbn Cezzâr", *DMB*, III, 227-229.

HASAN DOĞRUYYOL

İBNÜ'L-CEZZÂR, Ebü'l-Hasan (أبو الحسن ابن الجزار)

Ebü'l-Hasan Nûrüddîn
b. Ali b. Muhammed el-Mısrî
(ö. 984/1576'dan sonra)

Çok yönlü âlim ve tarihçi.

Hayatı hakkında herhangi bir bilgi yoktur. *el-Ḳavlü'l-celî fi aḥbârî Mısr* adlı eserinde hayırlı faaliyetlerini anlattığı Ali Paşa'nın, o dönemde Mısır valiliği yapan üç Ali Paşa'dan (Semiz Ali Paşa: 1549-1554; Hâdim Ali Paşa: 1558-1559; Süfî Ali Paşa: 1563-1565) hangisi olduğu tesbit edilememekte, ancak onun âdil, müslîh ve hayır sever kişiliğiyle tanınan Hâdim Ali Paşa'dan (Ahmed Hüseyin, III, 827) bahsettiği sanılmaktadır. *Taḥşînü'l-menâzil* adlı risâlesini hayatının son dönemlerinde Kahire'de meydana gelen 984 (1576) depremi vesilesiyle yazdığı göz önünde tutularak X. (XVI.) yüzyılın son-

larında öldüğü söylenebilir. Eserlerinde İmam Şâfiî için "el-imâmü'l-a'zam" (*Ḳavlü'l-celî*, vr. 115^a-127^a; Mustaphâ Anwar Tâhir, XII [1974], s. 145, 148), kendisi için de "halîfetü Şâfiî", "şeyhü's-şüyûh" ve "şeyhu meşâyihü's-şüyûh" denilmesinden (İbnü'l-Cezzâr, vr. 114^a) Şâfiî mezhebine mensup ve o dönemin önemli bir tasavvuf şeyhi olduğu anlaşılmaktadır.

Eserleri. 1. *Taḥşînü'l-menâzil min hevli'z-zelâzil*. Kahire depreminden sonra yapılan tartışmalar üzerine depremin sebebiyle ilgili fetva şeklinde telif edilmiş bir risâledir. Ancak daha ziyade kozmik olaylarla toplumların ahlâkî durumları arasında bir bağlantı bulunup bulunmadığı, bulunuyorsa bunun nasıl açıklanabileceği hususunu araştırdığı için esas itibarıyla ahlâkî bir çalışmadır. Deprem, ve-ba ve kuraklık gibi afetlerin çeşitli yerlerde ve farklı şekillerde ortaya çıkan birer ilâhî uyarı olduğu, bunların insanların kendilerine çekidüzen vermelerini sağlamak açısından önem taşıdığı görüşünü savunur (Mustaphâ Anwar Tâhir, XII [1974], s. 145, 154) ve Kahire'deki depremin de gayri ahlâkî fiillerin yaygınlaşması neticesinde meydana geldiğini vurgular (a.g.e., XII [1974], s. 146, 151). Depremin nasıl vuku bulduğuna ve yeryüzünün yapısına dair bazı yorumları nakletmesi açısından da önemli olan eseri Mustafa Enver Tâhir tahkik ederek yayımlamıştır (bk. bibl.). 2. *Taḥkîku'l-ferec ve'l-emân ve'l-ferâḥ li-ehli'l-imân bi-devleti's-Sultân Selîm b. Süleymân Hân* (*Keşfü'z-zunûn*, I, 378). 3. *Taḥkîku âmâli'r-râcîn fi enne vâlideyi Muştâfâ şal-lâllâhu 'aleyhi ve sellem bi-faizli'llâhi te'âlâ fi'd-dâreyni mine'n-nâcîn*. Hz. Peygamber'in anne ve babasının fazilet ve mânevî derecelerini konu alan bir risâledir (a.g.e., I, 377). 4. *Ḳam'ü'l-vâşîn fi zemmi'l-berrâşîn*. Süleymaniye Kütüphanesi'nde (Mehmed Ağa Camii, nr. 149) bir nüshası bulunan risâle, afyon vb. bazı maddelerden imal edilen bir macunun yapılışı ve kullanılmasının dinî hükmüyle ilgili olup Abdurrahman Eyyûb ve Mustafa Enver Tâhir tarafından bir girişle birlikte yayımlanmıştır (*Cahiers d'études arabes et islamiques*, IV [Paris 1977], s. 52-70). 5. *es-Surrü'l-Muştâfâvî fi't-tıbbi'n-nebevî* (Brockelmann, *GAL Suppl.*, II, 481). 6. *el-Ḳavlü'l-celî fi aḥbârî Mısr* (Süleymaniye Ktp., Ayasofya, nr. 2848/3, vr. 106-127). Mısır Valisi Ali Paşa'nın bu ülkeyi, muattal arazi ve caddelerini nasıl imar ve ihya ettiğini anlatmaktadır. Bir giriş ve üç bölümden oluşan eserin bi-

İBNÜ'L-CEZZÂR, Ebü'l-Hasan

rinci bölümünde Ali Paşa'nın kişisel özel-likleri, ikinci bölümünde onun yaptığı hayırlı işler, üçüncü bölümünde ise Mısır'da bulunan bazı eski eserler zikredilerek oraya uğramış olan peygamberler ve diğer önemli şahsiyetler hakkında bilgi verilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'l-Cezzâr, *Kam'ü'l-uşâin fi zemmi'l-ber-râşin*, Süleymaniye Ktp., Mehmed Ağa Camii, nr. 149, vr. 114*; a.mlf., *el-Kavlü'l-celî fi ahbâ-ri Mısr*, Süleymaniye Ktp., Ayasofya, nr. 2848/3; *Keşfü'z-zunûn*, I, 377, 378; Brockelmann, *GAL*, II, 466; *Suppl.*, II, 481; Ahmed Hüseyin, *Mevsû'atü târîhi Mısr*, Kahire, ts. (Dârü's-ş-a'b), III, 827; Kehhâle, *Mu'cemû'l-mû'ellifin*, VII, 188; Âdil el-Bekrî, "Mahtûât 'Arabiyye 'ani'l-muhaddarât ve't-tedhîn", *MMLADm.*, XLVIII/1 (1392/1973), s. 174-175; Mustaphâ Anwar Tâ-hir, "Traité de la fortification des demeures contre l'horreur des séismes (Taşşin al-Manâzil min Hawl al-Zalâzil d'Abu'l-Hasan Ali Ibn al-Ğazzar)", *Isl.*, XII (1974), s. 131-159.

TAHSİN GÖRGÜN

İBNÜ'L-CİÂBÎ

(ابن الجعابي)

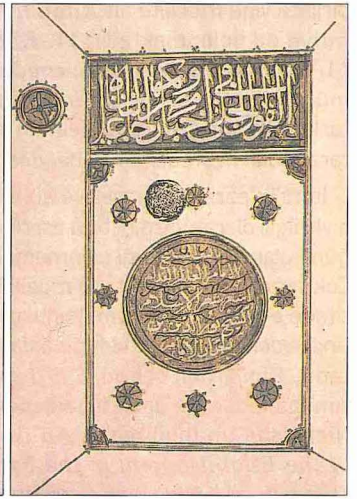
Ebü Bekr İbnü'l-Ciâbî Muhammed
b. Ömer b. Muhammed
et-Temîmî el-Bağdâdî
(ö. 355/966)

Hadis hâfızı.

Safer 284'te (Mart 897) muhtemelen Bağdat'ta doğdu. Mısır, Halep, Şam gibi yerleri dolaşarak Muhammed b. Nasr el-Mervezî, Ca'fer b. Muhammed el-Firyâbî, İbn Nâciye ve İbnü'l-Bâğandî'den ilim öğrendi. Hocaları arasında kendisini Şîlik konusunda etkilediği söylenen İbn Ukde'nin önemli bir yeri vardır. 349'da (960) İsfahan'a giderek hadis okuttu ve 350 (961) yılı başlarında Bağdat'ın ileri gelen âlimleri arasında yerini aldı. Dârekutnî, İbn Şâhin, Ebû Abdullah İbn Mende, Hâkim en-Nisâbü'rî ve Ebû Nuaym el-İsfahânî onun talebelerinden bazılarıdır.

Hadislerin senedleriyle ve lafzan rivayet edilmesine önem veren İbnü'l-Ciâbî'nin Rakka'ya giderken 200.000 hadisin kayıtlı olduğunu söylediği kitaplarını bir kişiye emanet bıraktığı anlaşılmakta, dönüşte kitapları alması için gönderdiği hizmetçisinin onların kaybolduğu haberini getirmesi üzerine bu hadislerin tamamının ezberinde bulunduğunu söyleyerek (Hatîb, III, 28) bu kaybı fazla önemsemediği görülmektedir. Onun 400.000 hadisi kusursuz şekilde, 600.000 hadisi de başkalarıyla müzakere yapabilecek seviyede bildiğini belirtmesi (a.g.e., a.y.) ve öğrencileri-

Ebü'l-Hasan
İbnü'l-Cezzâr'ın
el-Kavlü'l-celî
fi ahbâri Mısr
adlı eserinin
unvan sayfası ile
ilk sayfası
(Süleymaniye Ktp.,
Ayasofya,
nr. 2848/3)

ne hadis yazdırırken önünde kitap bulundurmasını hâfızasının son derece güçlü olduğunu göstermektedir. İbnü'l-Ciâbî müsned hadisler yanında maktû ve mürsel olanları da bilen, rivayetlerdeki gizli kusurlar konusunda söz sahibi sayılan, ricâl bilgisine başvurulana bir âlim olup kısa bir süre Musul kadılığı görevinde bulunmuşsa da başarılı olamamıştır. Ömrünün sonlarına doğru rivayetlerini karıştırdığı, kendine has bir Şîlik anlayışını benimsediği, içki içtiği ve ibadetlerini ihmal ettiği ileri sürülen İbnü'l-Ciâbî Receb 355'te (Temmuz 966) Bağdat'ta vefat etti.

Değişik konularda pek çok eser telif ettiği söylenen İbnü'l-Ciâbî bunların ölümünden sonra yakılmasını vasiyet etmiş, başkalarından ödünç aldığı çok sayıdaki kitapla birlikte de eserleri vefatı anında yakılmıştır. Onun kaynaklarda zikredilen eserleri şunlardır: *Müsnedü 'Ömer b. 'Alî b. Ebî Tâlib, et-Tefsîrü'l-mervî 'an Mâlik b. Enes, Tesmiyetü men rava'l-hadîs ve gayrahû mine'l-ülûm ve men kânet lehû şinâ'atün ve mezhebün ve nihle, Kitâbü men haddeşe (ravâ) 'ani'n-nebî şallallâhü 'aleyhi ve sellem hüve ve ebûh* (bu kitabı İbn Hacer el-İşâbe'de kaynak olarak kullanmıştır [bk. I, 237; II, 320]), *Men ravâ hadîse Gâdir Hûm, Zikru men ravâ mu'âhâte'n-nebiyyi li-emîri'l-mü'minîn 'aleyhime's-selâm, İhtilâfû Übey ve İbn Mes'ûd fi leyleti'l-Kâdr ve furuqu zâlik, eş-Ş'fa min aşhâbi'l-hadîs ve tabakâtihim, Men ravâ'l-hadîs min Benî Hâşim ve mevâlihim, Ahbâru Âli Ebî Tâlib, Ahbâru 'Aliyyi'bn Hüseyin 'aleyhime's-selâm, Kitâbü Mevâli'l-eşrâf ve tabakâtihim, Ahbâru Bağdâd ve tabakâtü aşhâbi'l-hadîs bihâ.*

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist* (Teceddüd), s. 247; Ahmed b. Ali en-Necâfî, *Ricâlû'n-Necâsî* (nşr. M. Cevâd en-Nâinî), Beyrut 1408/1988, II, 319-320; Ebû Ca'fer et-Tûsî, *el-Fihrist*, Beyrut 1403/1983, s. 182; Hatîb, *Târihu Bağdâd*, III, 26-31; Sem'ânî, *el-Ensâb*, II, 263-264; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam*, VII, 36-38; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ'*, XVI, 88-92; a.mlf., *Tezkiretül-huffâz*, III, 925-929; a.mlf., *Mizânü'l-i'tidâl*, III, 670-671; a.mlf., *Târihu'l-İslâm: sene 351-380*, s. 126-131; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, XI, 261-262; İbn Hacer, *Lisânü'l-Mizân*, V, 322-324; a.mlf., *el-İşâbe*, I, 237; II, 320; İbnü'l-İmâd, *Şezerât*, III, 17; Hedîyyetü'l-'ârifin, II, 45-46; Kettânî, *er-Risâletü'l-müstetrafe* (Özbek), s. 114, 167, 258, 423; Ahmed Pâketçi, "İbn Ciâbî", *DMBİ*, III, 238-240.

ABDULLAH AYDINLI

İBNÜ'L-CÜNDÎ

(ابن الجندی)

Ebü Bekr Seyfüddîn Abdullah
b. Aydoğdu b. Abdillâh eş-Şemsî
(ö. 769/1368)

Kıraat âlimi.

699 (1300) yılında Dimaşk'ta doğdu. Zehebî bu tarihi 698 olarak vermiştir. Kıraat tahsiline, 715 yılı Ramazan ayında (Aralık 1315) Mekke'de Ebû Muhammed Abdullah b. Abdülhak ed-Dilâsî'den İbn Kesîr kıraatını okuyarak başladı. Şemseddin İbnü's-Serrâc'dan İbn Kesîr kıraatını beş, kırâat-i seb'adan diğerlerini birer defa okuduktan sonra bunlara Ya'kûb el-Hadramî, Hasan-ı Basrî, İbn Muhaysin ve Ebû Ca'fer el-Kârî'nin kıraatlerini ekleyerek cem' metoduyla kıraat öğrenimini sürdürdü. Takıyyüddin Muhammed b. Ahmed es-Sâîğ'den yedi kıraatin her birini onar defa okuduktan sonra daha önce tahsil ettiği on bir kıraate A'meş ve Halef b. Hişâm'ın kıraatlerini ilâve etti. Ca'berî'nin *Nüzhetü'l-berere fi kırâ'âtü'l-*